

Symptomer på ADHD for børn og voksne:

4 nye symptomer på ADHD efter DSM-5

DSM-5: Fire nye kriterier

(j) Tends to *act without thinking*

(k) Is often *impatient [..]* wanting to move faster than others, [...] speeding, cutting into traffic to go faster than others.

(l) Is *uncomfortable doing things slowly and systematically*

(m) *difficult to resist temptations or opportunities*

Emotionerne og eksekutiv funktion

Emotionerne kan heller ikke reguleres

- Bliver alt for vred, ked, glad, begejstret – ikke ude af kontekst, men ude af proportioner
- og koster marginalisering mere end impulsivitet, glemsomhed, hyperaktivitet og snakkesalighed.
- Selvforståelsen vedrørende egne sociale kompetencer er desværre over-optimistisk

32

Emotionerne og eksekutiv funktion

Emotionerne kan heller ikke reguleres

- Bliver alt for vred, ked, glad, begejstret – ikke ude af kontekst, men ude af proportioner
- og koster marginalisering mere end impulsivitet, glemsomhed, hyperaktivitet og snakkesalighed.
- Selvforståelsen vedrørende egne sociale kompetencer er desværre over-optimistisk

33

Emotionerne og eksekutiv funktion

Eksekutiv funktion (orkesterdirigenten og koncernlederen i ét) er gået hjem !

- Ingen her-og-nu ledelse (Taktik)
- Ingen rettidig omhu (Strategi)
- Alle idèer, indtryk, sanseindtryk brager ind med samme intensitet og værdi.
- ADHD'eren kan dårligere selvregulere – hæmme impuls, udskyde belønning, "tælle til 10", tale med sin indre stemme, forestillelises-scenarier
- ADHD'erne lærer dårligt uden straks-belønning.
- 5 gange risiko for trafikulykker, 2 gange risiko for misbrug, 2 gange for domfældelse.

Eksekutiv funktion vist ved STROOP-test

Neuropsykologiske tests: Stroop colour words

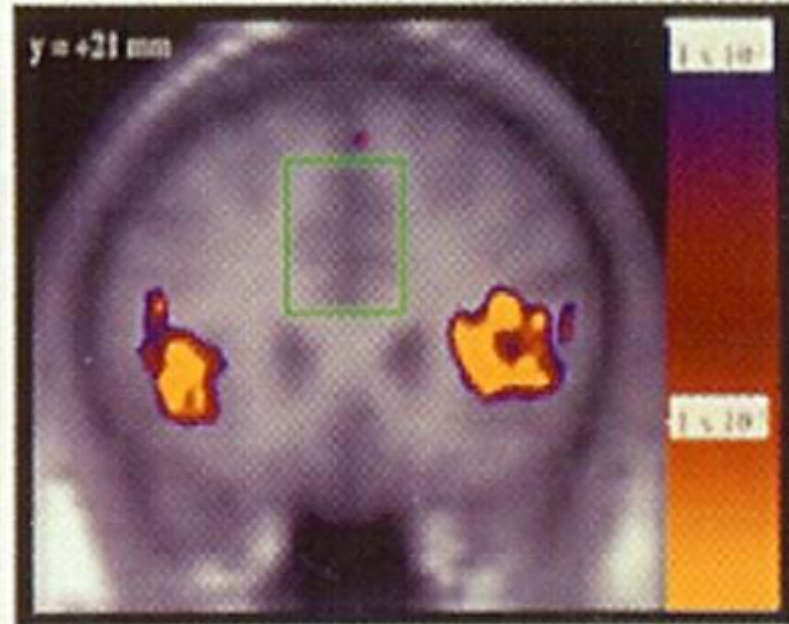
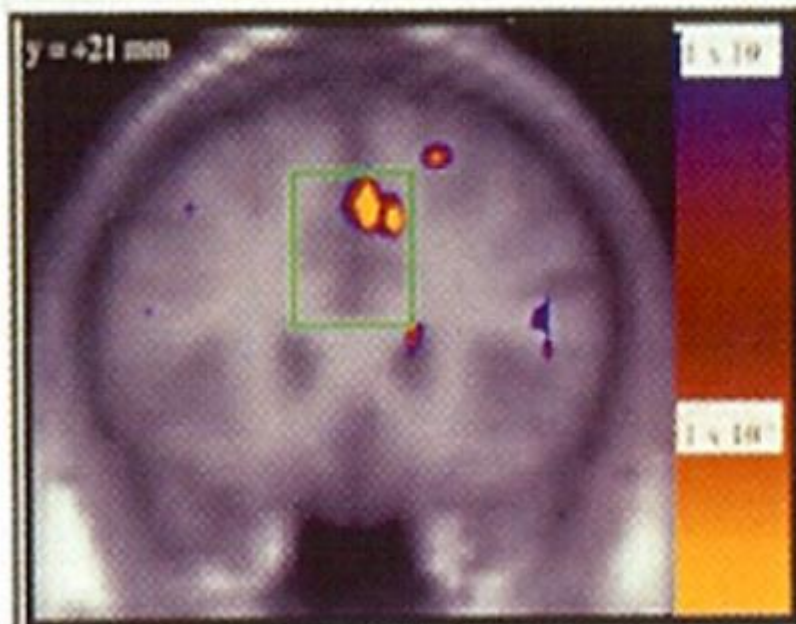
Rød gul grøn blå sort rød grøn blå
blå gul sort grøn gul blå grøn grøn
sort sort blå blå grøn gul rød

Rød gul blå grøn grøn sort gul blå
gul grøn sort rød rød gul grøn sort
blå gul blå rød sort blå grøn

fMRI in Adults with ADHD

Normal Controls

ADHD

MGH-NMR Center & Harvard- MIT CITP

Eksekutiv dysfunktion

Dagsorden:

ADHD

Lidt om historien bag ADHD

Findes ADHD i det hele taget?

Forandringer i hjernen (Hjerne-Madsen light)

Arvelighed og ting, der øger risiko

Børn og voksnes symptomer / diagnose

Lidt om det, der ikke står i diagnoselisterne

Tests og tricks, når der skal udredes

Kan en 80årig have ADHD?

Dagsorden:

ADHD

Lidt om historien bag ADHD

Findes ADHD i det hele taget?

Forandringer i hjernen (Hjerne-Madsen light)

Arvelighed og ting, der øger risiko

Børn og voksnes symptomer / diagnose

Lidt om det, der ikke står i diagnoselisterne

Tests og tricks, når der skal udredes

Kan en 80årig have ADHD?

Udredning NB – pas på!:

- Det lyder bedre at have ADHD end generelle indlæringsvanskeligheder.
- -eller psykopati
- Det er lettere at tage en pille mod ADHD end slippe af med dårlige vaner. Man håber jo til det sidste....
- Alle andre tilstande med autonom arousal kan give opmærksomheds-, og koncentrationsforstyrrelse. ("Alle voksne med hjernen i kog har ADHD-symptomer")

De Ultrakorte Telefon-Screeningspørgsmål :

1. Er du for det meste rastløs ?
2. Bliver du let distraheret eller kaotisk ?
3. Gør du oftest ting, før du tænker dig om ?
4. (hvis 1 af de ovenstående): Har det været sådan hele dit liv?

1. Hvis ja= Udred yderligere

(efter Sandra Kooij)

Udredningsværktøjer og rating:

UDREDNINGSVÆRKTØJER:

1. CAADID (= CAARS-interview)
2. DIVA-2.0 (Freeware), ikke valideret på dansk.
http://www.divacenter.eu/Content/Downloads/DIVA_2_DEENS.pdf

SELFRTATING og OBSERVERRATING

1. ASRS
2. DûPaul
3. CAARS

42

Neuropsykologiske tests for ADHD:

Der er INGEN tests for ADHD.

-og dog

Neuropsykologiske tests kan sommetider give et hint, -
-hvis ikke ADHD'eren kan koncentrere sig bedre
end psykologen i testsituationen, hvilket er ofte.

QB-test, som er en KEDELIG PC-test på 20 minutter.
Kan anvendes som værktøj, der også giver et
hint...

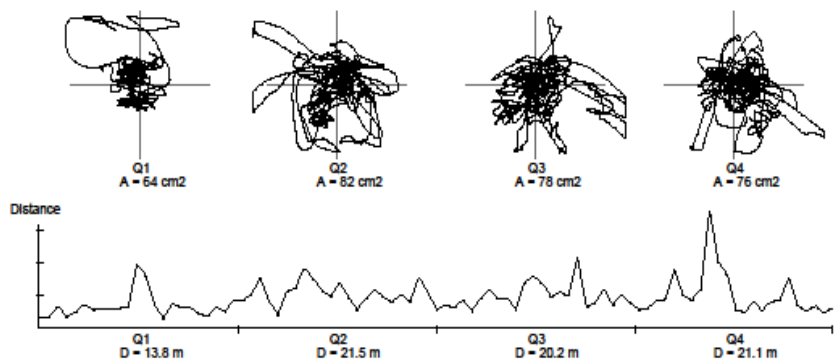
-og som test på ændring af tilstand

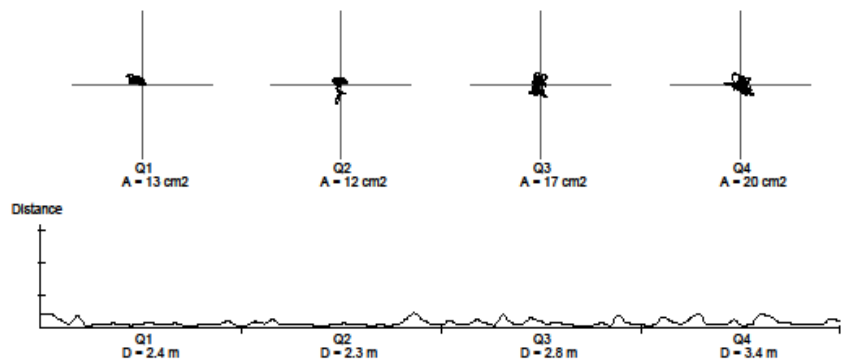
Client ID: AB12QB34 (M)
Clinic ID: 46-1-100
Test Date: 29/12/2009
Test Time: 9:25 am
D.O.B.: 23/01/2002
Age: 7 y. 11 m.
Test N°: 1
BMI: 16.7
Medications: None specified
Test Notes: No information
Diagnosis: 314.01/F90.0 ADHD Comb Type

Client ID: AB12QB34 (M)
Clinic ID: 46-1-100
Test Date: 29/12/2009
Test Time: 11:54 am
D.O.B.: 23/01/2002
Age: 7 y. 11 m.
Test N°: 2
BMI: 16.7
Medications: Name: Methylphenidate 15.0 mg, Post: 2:00
Test Notes: No information
Diagnosis: 314.01/F90.0 ADHD Comb Type

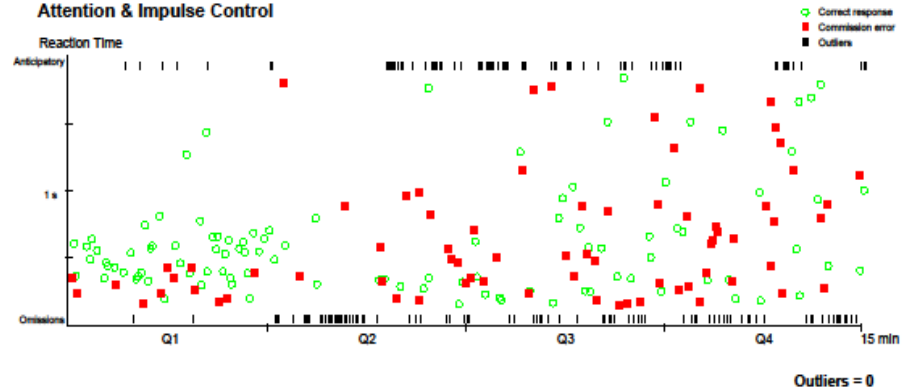
Activity

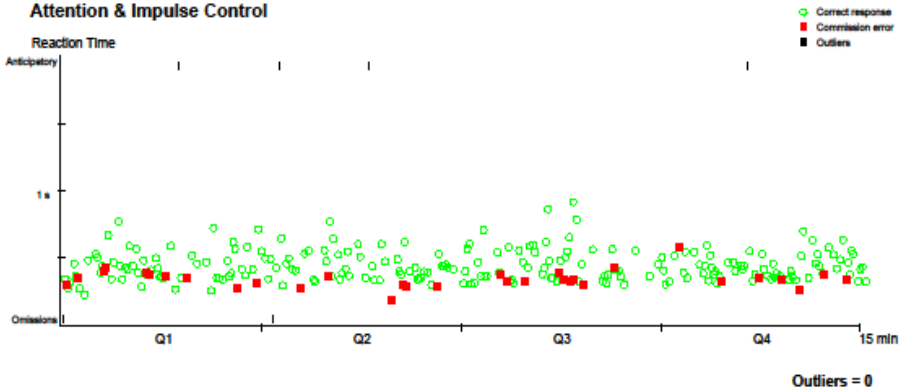
Activity

Attention & Impulse Control

Attention & Impulse Control

Activity Measures

Measure	-3	0	+3	Q-score	Percentile
Time Active				1.4	92
Distance				4.7	99
Area				4.2	99
Microevents				2.7	99
Motion simpl.				1.3	91

Attention & Impulse Control Measures

Measure	-3	0	+3	Q-score	Percentile
ReactionTime Var.				5.0	99
Omission Error				1.9	98
Reaction Time				1.3	90
Normalised Var.				3.5	99
Commission				0.9	82
Anticipatory				2.2	99
MultiResponse				2.0	98
Error rate				2.2	99

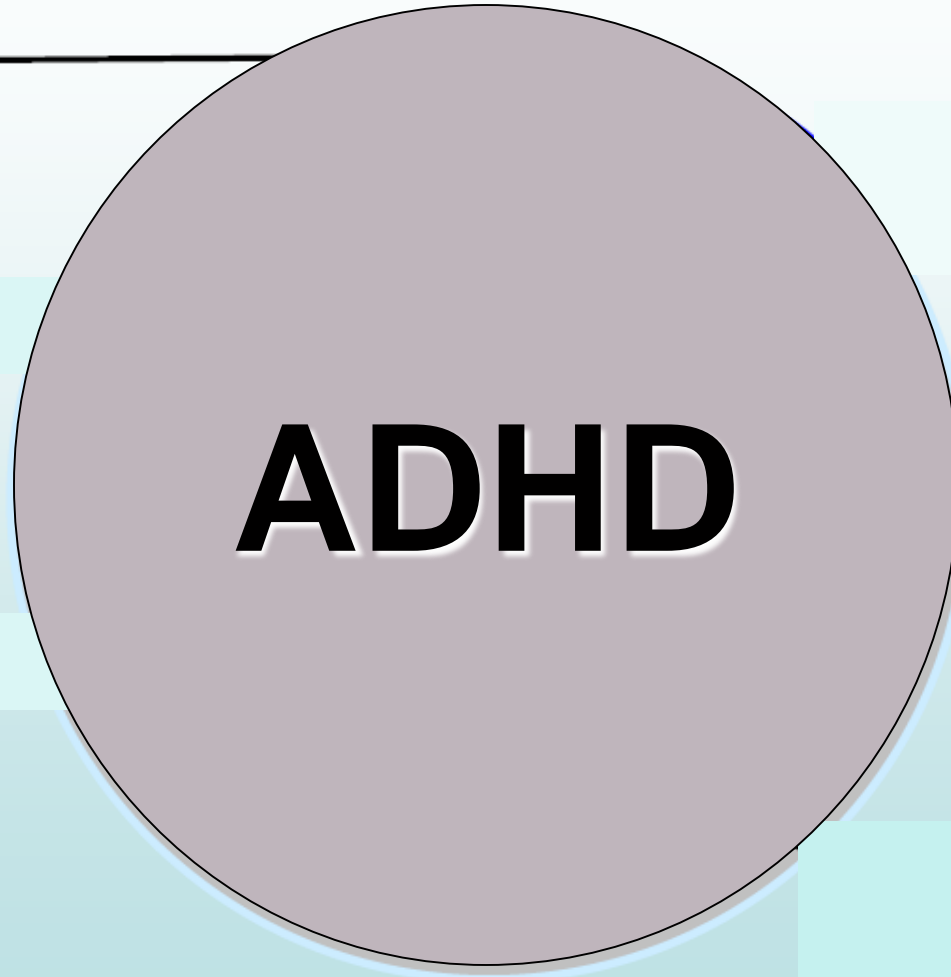
Activity Measures

Measure	-3	0	+3	Q-score	Percentile
Time Active				-0.6	26
Distance				-0.8	22
Area				-0.7	24
Microevents				-0.7	24
Motion simpl.				-1.0	16

Attention & Impulse Control Measures

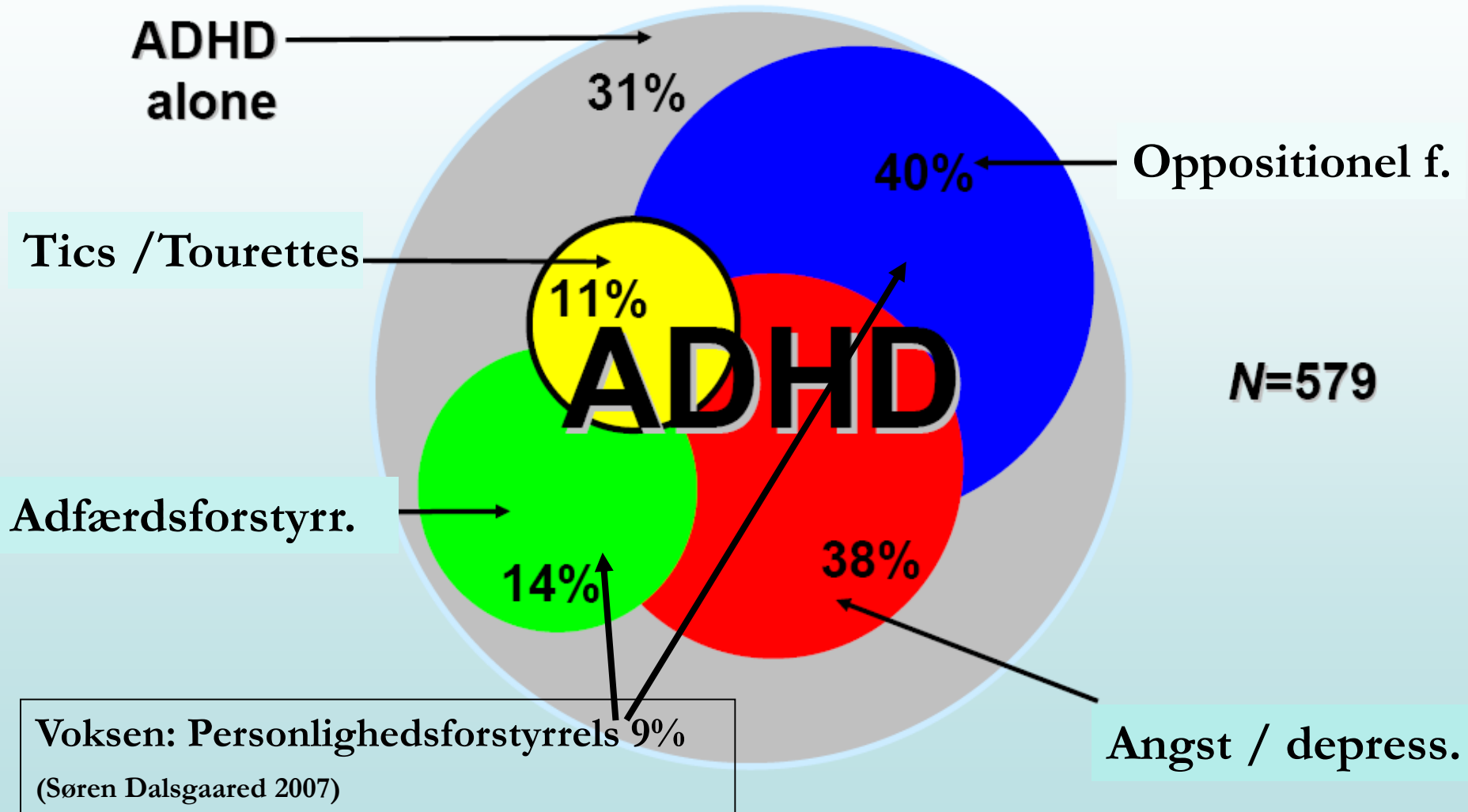
Measure	-3	0	+3	Q-score	Percentile
ReactionTime Var.				-2.3	1
Omission Error				-1.6	6
Reaction Time				-0.9	18
Normalised Var.				-1.3	10
Commission				-0.1	45
Anticipatory				0.1	56
MultiResponse				-0.5	33
Error rate				-0.7	24

**ADHD
alone**

***N*=579**

Samsygelighed (comorbiditet)

Resumé for ADHD hos voksne:

Børn og voksnes symptomer / diagnose er i principielt de samme, men hyperaktiviteten ændrer karakter og impulsiviteten koster (for voksne) nu store sociale problemer.

Halvdelen "mister diagnosen" i ungdommen men ikke alle symptomer. Funktionsniveauet halter meget efter de jævnaldrende – især pga. eksekutive og emotionelle problemer

Risikoen for misbrug, ulykker og domfældelse er større.

Comorbiditeten (samsygeligheden) er enorm.

ER DER DA INTET POSITIVT VED ADHD ?:

ADHD'ere er sjældent kedelige

Igangsættere, entusiaster

Yderst arbejdsomme i projekter

-indtil det keder dem...

Kan være charmerende

-og få mange børn

48

Medicinsk behandling

- Dopaminvirkende stoffer:

Methylphenidat 0,6-1mg/kg/dag (Dopa-kanal blokker)

Amfetamin 0,3-0,5mg/kg/dag (Ditto og intracell.)

NU OGSÅ Lisdexamphetamin

- Noradrenalinvirkende stoffer:

Atomoxetin ~1,2mg/kg/d (En dopaminregulator)

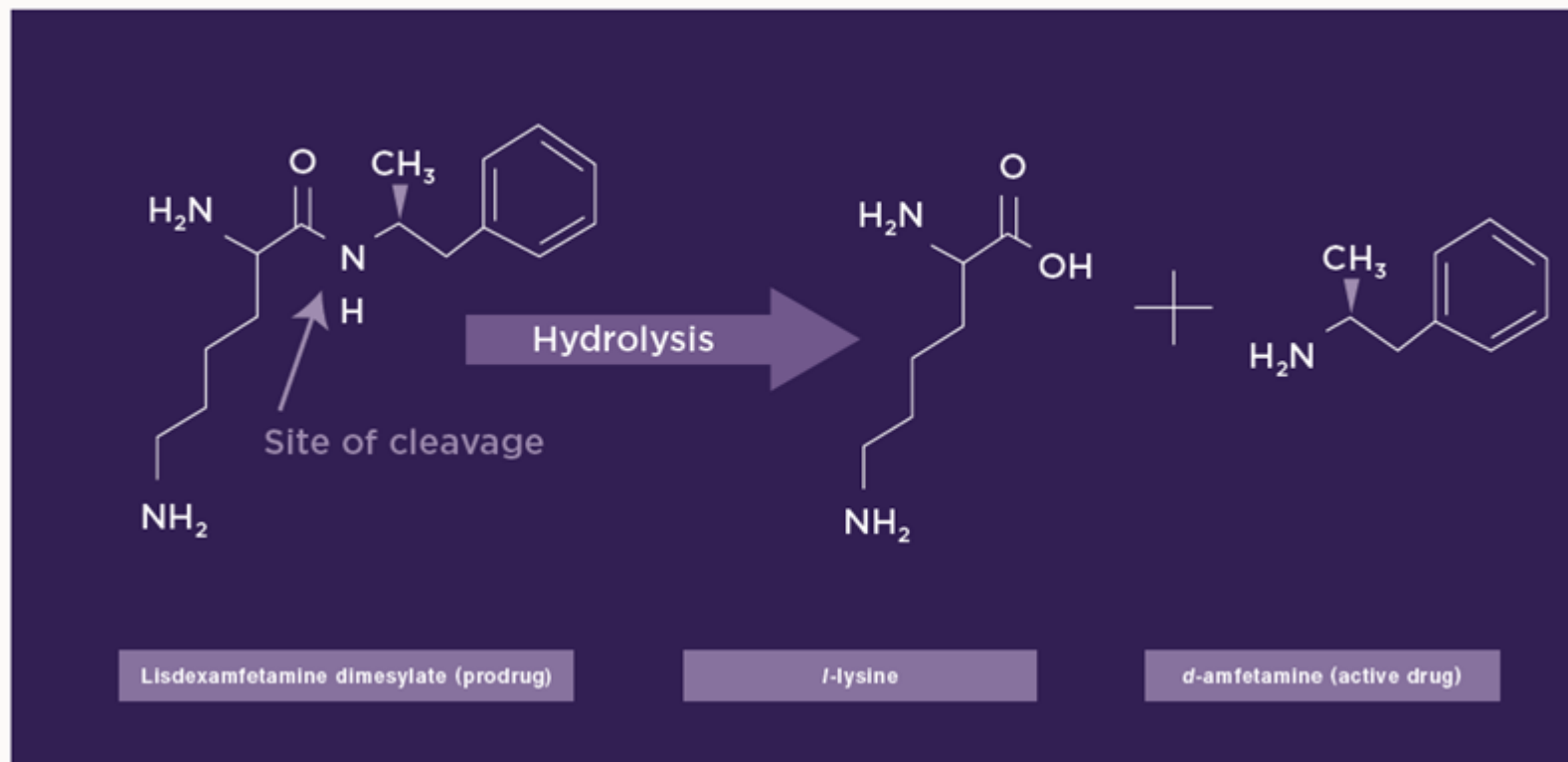
- Andre

Modafinil 200-400mg/d (Alfa-1 stimulation - regulator)

Guanfacin 1½-3mg/d (Alfa-2a stimulation - regulator)

Lisdexamphetamin

Elvanse® is a pharmacologically inactive prodrug consisting of *l*-lysine covalently bound to *d*-amphetamine⁶

Adapted from Pennick M.⁶

Ikke-medicinsk behandling af voksen-ADHD

- Psykoedukation
- Psykoedukation
- Psykoedukation (håndgreb, staldfiduser, værktøj)
- Kognitiv terapi af forældrene til ADHD-børn
- Nu også kognitivt inspireret terapi og mindfulness
- Par-terapi / familieterapi kan blive nødvendig

51

Behandling

- Patienterne lægger ikke altid mærke til at medicinen virker, men omgivelserne gør.
- ”Sig mig har du givet medicinen til alle de andre? De er blevet så flinke”

52

Behandling

- Ikke alle ADHD'ere responderer.
- Ikke alle ADHD'ere behøver methylphenidat
- Ikke alle kan behandles (eks. svær personlighedsforstyrrelse)
- 11 % af de unge sælger deres medicin (eller deres forældre gør det..)

Behandling er et hjælpemiddel

- Behandling også efter arbejde
  - Man tager jo heller ikke briller og høreapparater fra børnene efter skoletid.
  - Hvis man ikke lærer socialisering (i fritiden også) får man manglende sociale kompetencer.

54

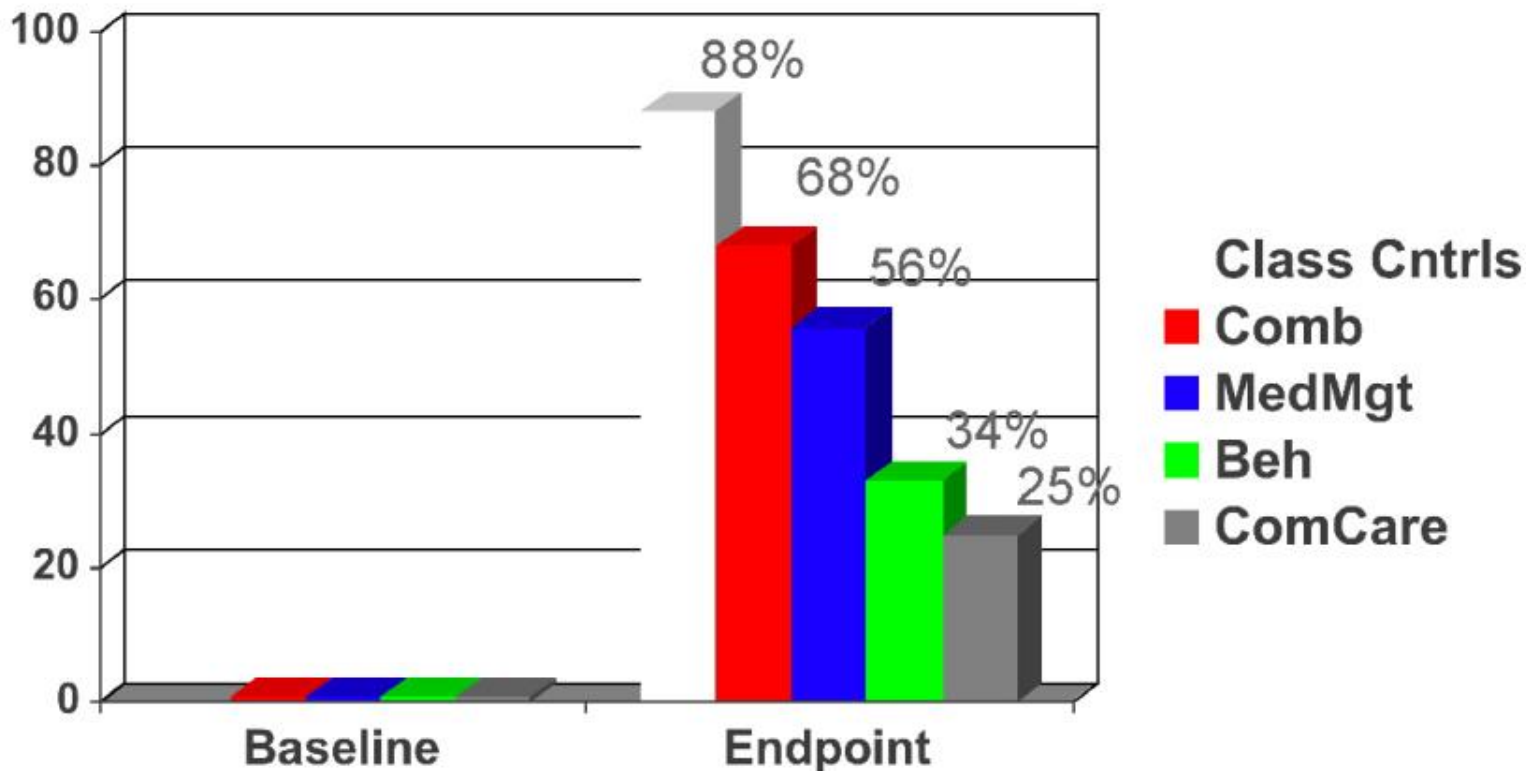
Behandling og misbrug

- Methylphenidat i tidlig ungdom halverer risiko for senere misbrug (fra 30 til 15%) hos unge med ADHD.
- Nyeste: Og for voksne (Svensk undersøgelse)
- Men: rygning 12-dobler risiko for senere misbrug hos unge med ADHD i forhold til dem, der ikke ryger i tidlig ungdom.

55

% "Normalized" at 14-month Endpoint MTA Groups vs. Classroom Controls

MTA N = 579, Classroom Cntrls N = 288

Faren ved ikke at behandle

- ADHD Giver problemer (fortsætter ind i voksenalderen for 40-60% af ADHD'ere.
  - Ikke-medicinsk behandlede individer med ADHD synes at have fordoblet risikoen for stofmisbrug.
  - Dertil ses oftere personlighedsforstyrrelse, psykiatrisk lidelse, afbrudte uddannelser, arbejdsløshed, trafikuheld, kriminalitet.
- Barkley 2001, Rasmussen & Gillberg 2000, Biederman et al 1998

- Dalsgaard et al., 2002

ADHD behandlingsindsatsen i øvrigt

- **Først og fremmest uddannelse i egen tilstand (psykoedukation)**
  - Information om betydningen af at have ADHD (bøger, brochurer, mundtligt, web-sites)
  - Information af børn, forældre, søskende, pårørende, lærere/kolleger.
- **Psykologisk støtte, støttegrupper, interessegrupper, organisationer, træningsprogrammer. Forældresupervision og uddannelse**
  - (NB: ikke særligt effektivt, hvis forældrene har ubehandlet ADHD)
- **Medicin er mere effektivt end noget andet (hvis det virker)**
- **Samtaler (Coaching – ADHD-navigatør), Tips og tricks**
- **Specialuddannelse** skole, læreruddannelse, små grupper, coaching
- **Hukommelsestræning (eks. af arbejdshukommelsen).**
- **Fysisk træning (bør ikke undervurderes)**
- **Træning i "det virkelige liv"** (eks. I forb. med kørekort)
  - Kommunale støtteprogrammer – stifinderprojekt m.m.

MENTALFITNESS

Forsiden | EEG - hvad er det? | Om MFF | Presse | Kontakt

Tlf: 2242 1190

Hjernetræning mod stress

DAMP / ADD / ADHD / OCD

Hvad er ADHD / ADD / DAMP?

Symptomer på ADHD

Årsager til ADHD

Behandling af ADHD

Virkninger af træningen

Voksne med DAMP

RITALIN

Søvnforstyrrelser

Træningsforløb

Forskning

Referencer og eksempler

Links og litteratur

Slå hjernen til -
og stress af
Børsen d. 19.10.06

Stress rapport
Brain Training Against Stress

Mental Fitness på DR

Hjernetræning for børn med opmærksomheds-
og adfærdsforstyrrelser - DAMP / ADD / ADHD / OCD

Forskning viser, at adfærds- og opmærksomhedsforstyrrelser skyldes funktionelle eller organiske forstyrrelser i hjernen, som er betinget af genetiske forhold og/eller tidlige miljøskader. Traditionel medicinsk behandling med fx [Ritalin](#) er en ren symptombehandling, idet symptomerne vender tilbage, hvis barnet ophører med at tage medicinen.

Hjernetræning stimulerer en naturlig udvikling og normalisering af hjernens funktioner, idet det øger blodgennemstrømningen til de områder af hjernen, der regulerer koncentration og impuls kontrol. Når disse funktioner styrkes øges samtidig barnets indlæringssevne og sociale færdigheder.

DAMP / ADD / ADHD / OCD er alle diagnoser på børn, vi med succes har behandlet.

Mere information om den [praktiske træning](#).

Copyright © 2007-2009 Mediadirekt.dk

Tips, tricks og serviceloven

- Whiteboard ved udgangen, rød nøgleskål, Netværks-skema, huskeremser, reminders, mobiltelefon-kalender med alarm, Family-planner
- ”Ingen aftale er gyldig, før du har set at jeg har skrevet det i kalenderen”
- §85 i serviceloven (socialpæd. bistand)
- §102 (særligt komplicerede)
- §112-113 (Hjælpemidler)
- §107-108 (Botilbud)
- LAB-loven (Mentor, aktiv beskæftigelsesindsats)

DOWN-load fra
ADHD-foreningen

ADHD behandling, hvor længe?

- Uddannelses-coaching under hele uddannelsen
- Nogle børn og voksne kan nøjes med medicin i særligt krævende perioder og situationer
- Al medicinering er individuel.
- Børn behandles normalt i første omgang gennem 2-5 år, ofte gennem mange år.

Pragmatisk: Hvad får man ud af det og hvad giver det af ubehag (kroner og ører, bivirkninger m.m.).

- **Se også: Referenceprogram for udredning og behandling af børn og unge med ADHD.**
- (Kan bl.a. downloades fra ADHD-foreningens hjemmeside)

En rigtig god bog: "Et liv i kaos" af

Per Hove Thomsen og Dorthe Dam

Psykiatrien i
Region Syddanmark